

Høgskolen i Telemark

KONTINUASJONSEKSAMEN

2113 Litteratur før 1900

26.5.2010

Tid:	9-14
Målform:	Nynorsk
Sidetal:	16 sider inkl. framside og vedlegg
Hjelpemiddel:	Ingen
Merknader:	Svar på <i>ei</i> av oppgåvene
Vedlegg:	2 vedlegg, 3 + 11 sider

Eksamensresultata blir offentliggjort på student-web.

Avdeling for allmennvitenskaplege fag.

Skriv **ei** av dei to oppgåvene:

Anten:

Gje eit kort litteraturhistorisk oversyn over barokken, og analyser deretter diktet "Naar du O! Herre tucter mig" av Dorothe Engelbretsdatter. Diktet er lagt ved.

Eller:

Analyser novella "Fanta-Nils" av Per Sivle med vekt på oppbygging og tematikk, og plasser deretter Per Sivle litteraturhistorisk. Novella er lagt ved.

Dorothe Engelbretsdaughter

Dorothe Engelbretsdaughter (1634–1716) gav ut to gudelige tekstsamlinger, *Siælens Sang-Offet* (1678) og *Taare-Offet* (1685), og i tillegg 30–40 leilighetsdikt. Hun har fått navn som Nordens første «Poetinde». Rollen som kvinnelig poet var noe hun koketerte med, bl. a. ved å gi uttrykk for en noe påtatt underdanighet overfor «Buxefolket» (hennes faste klisjé for menn). Ikke desto mindre var hun en selvbevisst forfatter som kjempet for sin posisjon; hovedverket *Siælens Sang-Offet* måtte hun forsvare mot beskyldninger for plagiat, og mot piratutgaver. I leilighetsdiktene kan hun være vittig, satirisk, ja grov. De gudelige diktene derimot er «tåre-perser»; anger og bot («Poenitentze») er et hovedmotiv; verden er en jammerdal, og mennesket en orme-sekk. Ved innlevelse i Jesu lidelse eller ved lengsel etter døden peker tekstene mot forening med guddommen. Dette universet, som vi finner også hos Kingo og Grytten, representerer tidas konvensjonelle uttrykk for en orden i tilværelsen. Hos Dorothe er en kvinnelig livsverden et viktig positivt element. Mens samtidige forfattere ser kvinnen som bærer av synd og ondskap bruker Dorothe kvinnelige erfaringer som kilde i konkretiseringer og billedspråk. Som versmaker er hun konvensjonell, enkel og klar.

NAAR DU O! HERRE TUCTER MIG

Siungis som
Jeg ved it Eviigt Himmerig.

1

NAar du O! HERre tucter mig,
Da Riset vil jeg kyfse,
Og verge mig med Bøn og skrig,
Saa ingen skal mig tyfse.

2

Aff Vanart jeg saa offte tør,
Til vrede dig opegge,
Og Synden, som sig icke bør,
Er som min kiæle Degge.

3

Brug icke Vredens skarpe Riis,
Naar du mig her vil nefse,
Lad det alt skee paa Faders viis,
Og mig med maade refse.

NAAR DU O! HERRE TUCTER MIG

4

Saa stor er nu min synds talent,
At du mig bør hudflenge,
Men regn dog ey min faut saa plent,
At Retten faar sin gienge.

5

Din Haand jeg icke kand undfly,
Jeg usle Synderinde,
Drog jeg op til den høye Sky,
Du viste mig at finde.

6

Saa straff nu her og lad mig løs,
Sla til med Faders Hierte,
Jeg gaar fordvalt i syndsens døs,
Thi faar du Kroppen snerte.

7

Naar Børn slet ingen affve faar,
Saa bliffver de for kaade,
Men naar en Fader dennem slaar,
Da holdis an om Naade.

8

Gjør Riset lint, qvist ey for hart,
Du vedst hvad jeg kand taale,
Far icke frem med grumheds fart,
Saa jeg skal pinlig skraale.

9

Dit Riis vil jeg O! Fader kier,
Med mine Taare væde,
Det Barn dog ilde slagen er,
Som ey der for maa græde.

10

Jeg er den Ufructbare Green,
Som bær kun vilde Druer,
Og Synden tørrer mine Been,
All Saft og Krafft udsuer.

faut: forseelse.
fordvalt: bedøvet.
affve: age.

holdis an: be om.
qvist: slå.
den Ufructbare Green: jfr. Essaias 5.2.

Dorothe Engelbretsdatter

11

Min Barne Ret har jeg forspilt,
Er bleffven syndsens slaffve,
Med hende løb jeg om saa vildt,
Som en der var aff laffve.

12

Derfor O Fader gjør du vel,
At du mig her vil temme,
Men sla mig icke slet ihiel,
Sperr Siælen ey i klemme.

13

Bryd ey i tu det knuste Rør,
Som sig paa dig forlader,
Udsluck og ey det tendte Hør,
Barmhertighedsens Fader.

14

Du har jo dette Naade-Naffn,
At elske den du tucter,
Tag mig forlaarne Barn i Faffn,
Lad Riset skaffe Fructer.

15

Men skal det vilde Kiøds Natur
Til Lydighed opveckis,
Da faar det under Risitz Cur
Nedbøyes og Haand-kneckis.

16

Hvo paa sit Legom lider tvang,
Hand lader aff at synde,
Til Himmerig blant Engle sang
Hand gierne sig vil skynde.

Trykt første gang i *Siælens Sang-Offer*, 1678. Her fra *Samlede skrifter*,
utg. ved K. Valkner, 1955–56.

slaffve: slave.

aff laffve: (ute) av lage.

slet: helt.

det knuste Rør: jfr. Matt. 12.20.

Hør: veike (i oljelampe), jfr. Esaias 42.3.

Risitz: risets.

gret, stridgret, hikstegret, så eg reint heldt på å missa anden.

Han Salamon stod attved og flirte og lo.

Men han far kom bort og lyfte meg – slett ikkje hardt – opp etter trøyekragen.

«Be Gud vara deg, og bruk vitet ditt!» sa han mykje mildare enn han var van, liksom halvt både undren og ortefull, «for du veit då det, barn, det er berre ein hund!»

Fante-Nils

I

Han var på alder med meg sjølv, og eg var ein gut mellom tretten og fjorten år då han kom til bygda.

Det var ein dag fram på hausten, kaldt i véret så det tok tid for solauga å tina rimfrosten opp, der han låg gråkvit bortetter alle bøar.

Han far og han Salamon var ved kverna, og eg og ho mor var to-eine inne i stova.

Ho var i ferd med ei kinning, ho, og eg hjelpte henne. Ho hadde streva frå morgonen tidleg; men endå det lange leid over middag, var det enno ikkje sjåande likt til smør. Rømmen berre auka og auka, så ho måtte ausa opp i skåler rett som det var.

«Eg skjønar ikkje dette,» sa ho. «Berre det ikkje må varsla noko ilt. Eg er så ottesam for ho Linderos.»

Ho Linderos, beste kua vår, skulle snart bera.

Då var det han syntre seg i dørgløtten.

«Så jammen er det no ein fant att,» mulla ho mor.

Det var med nauda han fekk målet opp til eit lågt «gudag». Så vart han ståande borte i peiskråa utan å seia eit ord, medan ho mor dreiv på med kinna.

«No har eg aldri sett ein fantegur blyg før,» sa ho stillvore.

Så fillut eit menneske har eg ikkje sett korkje før eller

sidan. Det var som den eine filla slo etter den andre nedover heile hans lekam. Det skein jamvel inn på skinnnet somme stader, og på føtene hadde han berre leistar som botnen var sliten utor, så ein såg våte faret etter tærne hans på golvet.

«Er du ute og bed deg?» spurde ho mor endeleg.

Jau, det var nok så.

«Er du åleine?»

«Nei, ho mor og syskena mine - - og så han Anton gjekk framom nede på vegen, dei.»

Kven han Anton var?

Å det var - far hans det.

«Ja, eg får vel finna deg litegrann i posen din då,» sa ho. «No kan du hjelpa han Per, du, å kinna, så går eg stad ser til kua med same.»

«Kva heiter du?» spurde eg.

«Eg heiter Nils.»

«Nei høyr no, Nils,» sa eg, «no skal vi skunda oss så vi får smør til ho mor kjem inn att, for då kan du tru det vankar kinnebite som duger!»

Ja, det var han straks med på. Eg heldt kinna, og han bruka krossen, så rømmen berre dura og sand.

Men anten no eg var for slepphendt, eller han la for mykje krefter i - nok er det, vi visste ikkje ordet av før kinna var velt, loket ifrå, og rømmen fløymande kvit og feit utover golvet.

Sanselaus tok eg spranget, så kinninga spruta og skvatt meg om leggene, ut i gangen, opp på kovelofet, - og han Nils etter.

Jau, der hørde vi ho mor koma.

«Nei, å nei, desse gutungane, desse gutungane!» skreik ho.

Det var lett sak for henne å sjå rømme-faret etter oss på nabbane veggen opp.

«Så det er der de er, skarvanel!»

- Ikkje ein knyst.

«Ja, ja, vent no berre til han far din kjem, så får då du Per diti; og fanetraven kan no lita på han skal i lensmannsholet.»

«Gud trøyste og betre meg! - det er likså godt eg spring i fossen straks,» hiksta han Nils så hjartesårt at det var vondt å høyra.

Eg kjende som ein varm straum stiga meg opp for bringa. «Mor,» sa eg, «det var eg som gjorde det.»

«Å, eg tenkjer de var like gode om det båt to.»

«Nei, skulda var mi - og du skal få alle skillingane mine, og eg skal vera så lydig og hjelpsam, og du kan gjerne få lov å lugga meg og - - berre du ikkje vil seia det til han far!»

«Ja kom då ned att, ugagns-ungar!» sa ho. Men eg hørde på målet at det verste med *henne* alt var over.

No bar det til å ausa rømmen opp, tørka og fli. Dei som stod seg på leiken, det var grisen og han Passopp. Og han far fekk aldri vita dusta, han, då han kom heim att om kvelden.

Han Nils fekk dugeleg både i sekken under bringa og sekken på ryggen før han gjekk.

Men eg gløymer ikkje kor audmjukt takksamt han såg meg inn i andleret då eg skildest med han borte ved grinda.

Det sveiv oss visst ikkje i tankar då at vi sidan skulle koma til å ha så mykje oss imellom.

II

For det gjekk så at føljet vart verande der i grenda.

Oppe i Seimslia, på lag ein fjerdings veg frå folk, låg ein liten plass som heiter Harkahaugen. Der hadde ingen budd sidan ho gamle Synneva kom i legd. Og den skarve røykstova der fekk så han Anton leigd seg.

Han var rokkesvarvar og massingsmed, og elles på tatervis kunnig til noko av kvart. Eg hugsar han som ein lang, skankut rekel, med blåsvart hårlugg vaksen nedover den låge skallen, brungul i skinnnet, med augo som låg glima under augneloka som gloande kol; og tunga gjekk i munnen på han verre enn ein kvernkall.

Kjerringa hans, ho Birta, var sterkvaksen og før, heiltopp stygg, så skrukut og gul i andletet som eit gammalt utmjølka ku-jur. Dei hadde to småborn, ho Tina og han Elias, ei treårs jente og ein årsgammal gut.

Og så var det han Nils. – Han var ikkje lik dei andre. Håret var på let som bleikraud oske, huda ljøs, panna høg og klår; det låg ei drive av brune frekner over kinnknutane og den kvasse, lint bøygde nasen, og munnen og haka var fint skorpe. Augnelaget var godt og truvore, endå så blygt og skreimt. Smålåten og saktmodig var han alltid. Når han tala, høyrdest det som åt han noko av orda i seg att, og målet hadde gjerne noko attåt som ei riktning

nede i halsen. Det var fyrst då vi vart omframt vel kjende eg kom etter med at røysta hans kunne vera både fager og sterk. – Av vokster var han reint ein kjempekar, brei over aksler og rygg, og godt og vel eit halvt hovud høgre enn eg, endå han var ikkje vidare enn ein månad eldre.

Det var ikkje berre søte dagane han hadde, strakkar. Med mat og klede fekk det gå som det kunne, men svolt og frost og stryk var det nøgda av. Med tiggarpopen laut han stryka bygda kring, om vèret og føret var aldri så gale. Somme gav han gjerne flust, så mykje heller som han aldri kunne få munnen opp til å be, og ho mor var no særns snill med han. Men andre lét han gå att så snau han var komen, når han hadde stått ei stund innanfor døra.

– Ein dag som eg skulle opp til Harkahaugsstova med ei sundbrotten rokkesnelle, nådde eg han Nils oppe i lia. Der sat han på ei bjørkerot og sturte med andletet i hendene.

«Kva vantar deg?» spurde eg.

Jau, han torde ikkje gå heim att; for han var redd dei reint skulle skamslå han, sidan han mest ingen ting hadde med i sekken.

Kvifor han så ikkje hadde gått heim til Kvåle?

Nei, der var han i går, der.

«Å, kom no dul!» meinte eg. «Han slår deg ikkje når eg er med.»

Det var ikkje meir enn som så han leit seg til å smetta etter meg inn i stova. – Meir motbydeleg rom skulle du snaut kunna sjå. Draup frå taket gjorde det både her og der, på golvet krabba ungane ikring, lortute som grisar, i væte, rusk og styggedom, medan ho Birta sat uflidd og

halvnaken på ein krakk borte ved peisen, der kaffikjelen hekk osa og saud. To av dei fire rutene i det vesle glaslet var ute, og nokre fillute sokkar og ei gammal bukse var dytta i hola, og der borte heldt han Anton, sotut og bustut, på med noko arbeid.

Eg var just i ferd greia ut ærendet mitt, då kjerringa tok til å bruka seg på den lille siya som ikkje blygdest koma heim med tom pose.

Og opp flaug mannen på raude rippet, treiv han Nils i luggen og til å slå han kring øyro, så det small og sokk etter.

«No skal du læra kjenna far din, latslampen!» skar det han or kjefren.

«Du er ikkje far min, du!» kvesste han Nils i, trassig med eitt, og prøvde slita seg laus.

«Sei det ein gong til, det der!»

«Du er ikkje far min! – du er ikkje far min!»

Eg hadde stått reint som fjetra, eg, medan dette gjekk på. Men då eg så såg han Anton rette neven etter ein jarntein der låg, koka ovsinnet i meg opp. Eg treiv ein hamar frå bordet og hadde så visst klemt han i den svarte skallen av all mi makt, hadde ikkje ho Birta gripe armen min.

Ubeister sleppte han Nils, og hadde vel roke like på meg, om ikkje kjerringa var sprungen imellom.

«Å, lat han berre freista!» skreik eg, «du kan lita på du skal til lensmannen, din kolure djevel du er!»

Men aldri før hadde eg teke lensmannen på runga, før ukjura vart mjuk som ei vidje. Å nei, det var nok langt frå meininga hans å leggja hand på så bra folks born som

son hans Torstein Kvåle, lét han om. Han vona no òg eg ikkje ville fortelja dette heime. – Men var det kan henda råd anna enn arga seg på den sl Lauren! – ja, for eg skulle berre visst kor umogeleg han var, endå så sleikje-fin han visste å gjera seg når han var framand.

Men eg for meg lova at det fyrste eg fekk vita dei fór ille med guten, skulle jammen både han far og lensmannen få greie på alt saman.

Eg kom i skulen dagen etter.

Han var avsett vorren, han gamle Lars, den hausten. Ein ny skulemeister var komen, ein ung seminarist som heitte Sjur Uppheim, og ei stove borte på Seim var leigd til skulehus.

Skulemeisteren spurde kor det vart med han Nils – om eg ikkje hadde høyrte at han skulle til å gå i skulen. Det var han far som var tilsynsman der i krinsen.

– Nei, eg kunne ingen ting seia ifrå om dette, eg.

Men same kvelden rusla skulemeisteren opp til Harka-haugen, og eg følgde han.

– Å, meinte han Antron, det var lite meining å ha i skule ein slik ein som han Nils. Dei hadde streva det dei kunne, både faren og mora, prenta i han kunnskap og kristendom. Men det var som å skvetta vatn på gåsa, det.

Men skulemeisteren stod på sitt, tok til sist til å orda ut om lovbrot. Og då gav han Anton seg straks.

– Den som vart glad, var han Nils. Han visste seg ikkje høgere ynske enn å koma i skulen og læra. Men no hadde det i tre år ikkje vore råd.

Eg fekk lov å gje han nokre av gamleplagga mine til

skulelede. Det var reint høgtidsbunad for han, det, endå noko småvorne var dei. Det vart òg snakka såleis at eg skulle ha skulemat med til oss båe to.

Fyrste morgonen hans i skulen sette han seg yrst på benken nede ved døra. Men då lesetimen kom, og ingen annan ville la han sjå med seg i boka, fekk han plassen sin oppe ved meg. Bøker hadde han ikkje, men dei lånte eg han så gjerne, rettleidde og hjelpte han alt eg visste.

- Det synte seg snart at det fanst ikkje opnare øyra i skulestova enn han Nils sitt. Og framifrå gløgg og vitug var han, med eit minne, så når berre han høyrde noko, sat det som var det klinka i hovudet hans.

Vi vart betre og betre vener, vi to. Ikkje eingong han Sjur-Ola stod meg no jamsides med han Nils. Endå somt var der *ved* han som baud meg imot. Kledda hans lukta så ille ufelgt; og ein dag såg eg ei stor lus krypa nedetter den fillute raude halskluten hans. Men når eg så hugsar kor subbut det var i heimen hans, kunne eg seia meg sjølv at det var rådløst for han å halda seg rein, stakkar. Så tok eg meg berre i vare, men vakta grant etter at han ingen ting skulle merka.

- Eg tok så smått til å lesa engelsk og tysk den vinteren. Det var skulemeisteren som seint omsider fekk dette drive igjennom hjå han far. To gonger i veka gjekk eg sør til lensmannen, der hadde dei huslærar.

Men aldri før fekk eg fatt på han Nils, før eg pumpa i han kva eg sjølv lærte etter kvart. Det var dei gildaste draumane våre, det, at når vi vart vaksne karar, skulle eg verta bisp og *han* prest; og så kunne det vel vera vi skulle ha gilde dagar!

Det loga i augo hans Nils når eg såleis heldt på måla ut.

At han heldt av meg og trudde meg vel framfor nokon, var lett å merka. Tenesteviljug fann eg han alltid, aldri så lite eg anda ordet. Og hendig som han var, laga han åt meg så det eine og så det andre som han kunne tru ville gleda meg.

Når vi andre borna fór ute og leika oss, var det sjeldan han var med i laget. Anten sat han inne med boka, eller òg stod han gjerne små-lo og såg på.

Eg hadde ofte freista få røyna han i ryggtrak, men han bar seg unna. Så var det ein gong eg ikkje gav meg før han laut til. Og eg kjende straks at han stod traust. Vi baska ei stund, han berre vara seg alt medan eg vart fusare og fusare. Til sist såg eg meg syn setja fot føre, så eg fekk han på rygg i snøen. «No tapte du!» ropte eg byrg.

«Ja, eg gjorde *det*,» sa han lognt, som *det* brydde han seg ikkje vidare om. Eg baud på å ta taker opp att, men han ville ikkje meir. «Han er redd han taper,» tenkte eg, og lét han vera i fred.

- Det bar så til frampå vinteren at han fortalde meg korleis det hekk saman med folket hans.

Han var tung i hugen den dagen, og eg kunne sjå han hadde gråte. Fyrst svara han lite eller ingen ting då eg spurde kva som vanta. Men så lyfte han andletet.

«Ja, du skal likevel få vita det, du Per, for eg veit du ikkje vil seia det til nokon,» sa han.

Han hadde elles alltid gått uranom når eg ville innpå kva han hadde meint med det at han Anton ikkje var far hans. Men no fekk eg greie på det.

Rette far hans, som var avliden for fem år sidan, åtte heime i Valdres, der han var skulemeister. Ho Birra tok han til seg or eit fantefølgje; ho var berre tolv-tretten år den tid. Då ho så vart vaksen, gifte han seg med henne.

Han Nils var einaste barnet deira.

Faren, høyrdest det ut til, hadde vore ein fagnadmann på alle vis. Det var tanken hans å kosta sonen på store skular. «Om eg kunne leva den dagen eg fekk styra songen i kyrkja der du, Nils, stod med prestekragen på!» sa han ein kveld han sat rugga gutungen på fanget.

Men så døydde han. Og då var det slutt med lukkedagane hans Nils.

To år seinare kom han Anton rekande. Han gav seg til der i grenda om sommaren. – Så vart ho Birra med barn. Fram på hausten skunda ho seg å gjera i pengar alt det ho årte, stal seg sidan ut or bygda med han Anton; og han vesle Nils laut slå følgje.

Dei hadde rakla vide ikring på fantestig, mest norda og vestafjells. Vigde vart han Anton og ho Birra ikkje. Eldste barnet deira kom til oppe ved Røros, det andre på Strilelandet. Faren auste vatn på dei og gav dei namn; i kyrkja hadde dei ikkje vore.

Det var grøtande så vondt arme gutekroken hadde slite, og reint ut uhyggeleg å høyra kor beisteleg han Anton hadde dengt han for å få han til å seia «far».

«Og han hatar meg. For han veit at eg har høyrte at han nede i Drammen – – Å, men vent, vent berre til eg vert stor! – eg skal bryta kvart bein i hans forbanna kropp, den – den djevels rakkaren!» skreik guten, flaug

opp, trampa i bakken og knytte dei dirrande nevane så det kvitna om knokane.

Eg vart reint fælen, eg, og vara meg vel for å spørja meir etter.

«Fekk han Anton vira at eg har fortalt dette, så slo han meg daud,» sa han då han sidan hadde logna seg, og vi gjekk saman bortetter vegen.

«Du veit du kan lita på meg som på deg sjølv, Nils,» svara eg og gav han handa til velleva borte ved vegskillet.

III

Det var nok så at venskapen mellom oss to gutane etter kvart hadde tvinna seg traustare og traustare.

– Og likevel gådde eg, som det leid, at ei kjensle av anna slag steig fram i hugen min. Eg kjende henne fyrst berre som ein liten flugesting som eg ikkje trong bry meg det slag om.

Men denne flugestingen bolna til ein svull og opna seg til eit sår som eg enno har mein av.

Ja, for æresjuk var eg så det forslo. Og eg var aldri van anna vera den likaste av skuleborna, både i evner og i kunnskap. Eg føler det endå var kome til det at eg tok dette som ein sær-rett.

Men no var det noko ovmotet mirt fekk teven av, og som eg omsider ikkje lenger kunne dølja for meg sjølv, at han Nils var minst likså gløgg og hugsen som eg.

- Flugestingen kjende eg, men heller ikkje vidare. Og mot han Nils var eg den same, kan henda endå raustare, samstundes med at eg tok til å nøyta meg meir med lesinga.

Då hende det eg ein kvelden lydte på at skulemeistren og han far sat og tala saman.

«Ja, der sit eit makelaust hovud på den Nils'en.» sa skulemeisteren, «aldri har eg funne det betre. Han kunne nå høgt, han, var det ikkje for kostnaden si skuld.»

Det stakk meg i hjarta så det gjorde vondt.

Flugestingen trutna.

Eg er redd for at frå *mi* side var samlivet sidan noko kaldare. Endå eg veit eg streva imot. Det var då berre bra, det, sa eg med meg sjølv, at guten hadde gode gåver. Og hadde Vårherre gjeve dei, var det vel meininga dei skulle brukast. Så det var Gud til vilje eg gjorde når eg hjelpte han Nils, og *det* kunne då ikkje verta *meg* til skade.

Men korleis det no var, visst er det at eg var ikkje lenger så forhippen på å råka han kvar gong eg hadde vore hjå huslæraren. Eg kom samstundes òg til å merka som aldri før kor ulideleg ufysen ho var, den lukra av kledda hans. Og når eg tenkte på den lusa - uhh! så tykte eg det var mest uråd ha noko slikt ved sida.

Men så var det i slutten av februar at presten kom og heldt skuleeksamen.

Det høvde seg så i overhøyringa at skulemeisteren bad meg rekna opp ymse slag av lovleg kjærleik. Og det greidde eg flust; det var den til Gud, den til medmenne-ske og den til oss sjølve.

Visste eg fleire?

Ja - fedrelandskjærleik.

Om eg kunne nemna eit døme?

Og eg kom då fram med Olav den heilage.

Å ja, det var vel nok, sa presten. Men hadde eg ikkje høyrte gjete han som lét seg sprengja i lufta nede i Kjøgebukta?

Jau då, jau då!

Kva var det så han heitte?

Han heitte - han heitte - - -. Nei, å nei, som det trega meg at eg ikkje var kar til å koma på namnet, endå det låg meg på tunga!

Om nokon av dei andre visste det?

«Ivar Huitfeldt!» svara han Nils med same.

«Det var bra, guten min!» tok presten i, gjekk stad og strauk han nedetter håret, medan andletet hans Nils skein og lo av lukke.

Eg tykte det vart så mørkt inni stova; eg kjende som seig bringa mi full av gråstein, og eg var like ved å gje gråten laus.

Men så skar det over i sinne. Du og du, så etande harm eg vart!

Den fantesleikja - hadde eg kan henda ikkje sjølv fortalt han det for nokre veker sidan! Og no sat eg der til spott og spe for både presten og dei andre - det var takka! - - - Ja ja, vent no!

Flugestingen var svull vorten, og svullen var alt grøn i toppen.

Det betre samvitet mitt mælte imot. Guten hadde då ikkje anna gjort enn svara på det presten spurde om. Men eg skunda meg å setja dott i *den* bjølla, berre arga

meg opp meir og meir til dess eg nådde kaldsinnet; då vart eg lognare og hemnhard.

Det var i eit fârmælt ovmod eg synte meg då han Nils sidan om dagen heldt seg innåt meg og ventra, som eg kunne skjønna, å finna eit ope venehjarta for lukka si.

Han vart ståande lirt og sjå på meg, undren og uviss. Så med eirt seig det som ei skodde nedover andletet hans. Tårene tok til å blenkja om kvarmane, og dei sorgfullt bedande augo hans syntest fortelja meg at han forstod kva som var i vegen med meg.

Eg var like på nippet til å skjermast og la alt vera godt. Men då arga det meg på nytt verre enn alt anna, dette at han truleg skjønna kva det var for tankar eg gjorde meg.

Så truga eg meg sjølv til å vera blid og gladvoren. Og eg tok ikkje i miss at eg snart hadde han heiltopp roa att.

– Ja, no fekk vi sjå.

Og det varte berre til dagen etter før det tauk hol på den ilskesvullen som eg gjekk med i hjarta.

Den nye skulelæraren høyrdest vanleg så smørende søt i målet, og det var kome meg for øyra at felagane hans på seminaret hadde gjeve han hædenamnet «*Søteprimen*».

Den dagen hadde vi om Esau og Jakob i bibelsoga.

«Linsjer?» seier skulemeisteren, «veit de kva det er for noko?»

«Søteprim,» kviskra eg.

«Søteprim!» svara han Nils høgt og trygt – som han jamt var van når han svara etter kva eg kviskra.

Skulemeisteren spratt ende opp borte på golvet.

«Jau, no skal du få smaka søteprim!» fór han i, med ei

røyst som skalv og skar av sinne. Og han til med båe nevane å lugga han Nils så tennene hakka og håra fauk, drog han sidan fram på golvet og stelte han opp borte i peiskråa.

«Men – han Per – sa det,» gret strakkaren.

Eg skjemdest så eg kjende eg vart gloande raud då eg svara: «Nei.»

Det gjekk ein skugge over andletet hans Nils med same, det var som drog andletsdraga seg i hop og storkna, og gråten stogga med ein einaste gong.

«Jaså, du vil lyga i skulen òg, din tatterramp!»

No vart det ris på nevane til dei var raude som blod. Men ikkje eingong det knatt i guten. Sidan laut han stå med sopelimen mellom hendene til timen var ute og vi fekk middagskvilda. Så ville han gå sin veg, men skulemeisteren sa nei.

– No hadde eg då fått hemn. Men det skal vera visst at eg kjende meg alt anna enn fornøgd. Eg kunne ha gjeve mykje for å få gjort vera ugjørt.

Noko stormannsleg stiv og stutt gjekk eg omsider stad og baud Nils mat.

Han ikkje eingong svara. Eg forstod han vanvørde meg, og eg kjende han hadde rett til å gjera det. Men di meir gnog og terga det meg.

«Å, du kan gjerne eta,» sa eg, «han er likså god maten min i dag som han før har voré.»

Han snudde seg og gjekk på dør. Eg var ikkje kar om å få ein einaste bit ned, eg heller; så la eg ut etter. Han gjekk og sette seg nedan lœa, og mine eigne føter tok same vegen.

«Kvifor vil du ikkje ha mat, Nils?» Eg visste det sjølv berre meir enn vel.

«Å nei - eg får no freista berga meg *deg* forutan heretter.»

At orda som kom meg på tunga var verre enn vonde, hadde eg ei kjensle av. Men min såra byrgskap skauv på, og mest før eg sjølv visste «» og ville det, rulla steinen.

«Å ja - det kan så vera, når - når ein har ein far - som han Anton å stø seg til, så - - -»

Eg kom ikkje lenger før han Nils flaug opp og i bringa på meg, kasta meg ned som var eg eit reivebarn, og så til å gje meg smurning slik at eg aldri i mine dagar hadde smaka maken.

Dei andre skuleborna strøynde til etter skriker. Nokre av dei sterkaste gutane reiv han Nils av meg, kasta han vidopen under seg og heldt han såleis.

Eg sprang opp som galen, blødde gjorde eg i både munn og nase, og ville spennast han i hovudet. Men det fekk eg ikkje lov til.

Så tok eg på å bruka kjeften. Og eg skal ikkje tru eg heldt att korkje med lortelukta av kledda eller lusa på halskluten.

«Du seier du vil berga deg *meg* forutan heretter?» skreik eg. «Så riv av deg plagga dine då, for av meg har du fått dei - og gå naken heim til hytta der oppe på Harkahaugen, landlauparen du er!»

- Der kom skulemeisteren.

«Ja, du Per ser uti!» sa han.

«Ja, det har tateren der gjort!» svara eg. «Eg baud han mat som eg plar, og så flaug han på meg.»

«Gå din veg!» skar skulemeisteren i til han Nils, «og lat meg aldri sjå deg for augo meir!»

Gutane hadde sleppt han, armingen. Han kom seg seinleg på fot, tok luva si og sjangla bortetter vegen, bøygde i ryggen og med lutande hovud.

- Då kasta eg meg ned, og gret og tuta og tuta og gret. Dei trudde eg var galen, dei som stod kring meg. Dei såg ikkje korleis det var barnet i meg som låg meinbrote og hiksta utanfor si eiga stengde dør.

- - -

Etter den dagen såg vi lite til han Nils der i grenda. Men vi høyrde seia at han gjekk med posen i grannesokna.

- - -

Så høvde det om ei stund at han Anton var i arbeid borte på Seim.

Kjem det då ein annan fant rekande.

«Nei - er det ikkje han Anton? God dag, god dag! er du her?» sa han.

Han Anton vart som var han klumsa.

«Ja, eg kan helsa frå Drammen.» sa den andre og flirte.

- Og snart sagt, ei stund etter kom lensmannen køyrande. Han fortalde om brev frå Drammen, der hadde han Anton kone og tre born på fattigkassa, sidan han sjølv hadde rømt, skuldig i å ha stole.

No var han ikkje å finna. Sidan vart han gripen borte ved Bergen. Men ho Birta måtte følgja med lensmannen og vart sett i arresten. Dei to småungane måtte bygda ta seg av.

Han Nils vart åleine att oppe på Harkahaugen. Han vona å greia seg sjølv, sa han.

Han dreiv mykje med snare-fangst, tok ryper og harar som han selde til handelsmannen, og fekk litegrann til levemåte att i staden.

Det hævde ikkje så til at vi to råkast.

IV

Vinteren var hard og kald, med ovmykje snø.

Påskehelga kom tidleg det året. Det var enno full vinterkulde. Men langfredagen slo det om til linnvêr. Om kvelden bar det til å ausregna.

«Det spørst ikkje vel alle stader i morgon, er eg redd,» sa han far.

«Ja, Gud hjelpe dei som i faren siti!» svara ho mor.

Det var snøskredene dei tenkte på.

Og best som vi sat med kveldsmaten vår, hørde vi det dunde nede i dalen. Duren vart sterkare og sterkare, så grunnen til sist riste og skalv. – Det var Storeskreda, vi kjende henne på målet. Så small Juveskreda laus – og sidan Breiskreda og endå fleire. Det heldt på å dynja og skaka alt i eitt.

Eg vart svevnug og smaug i seng. Men dei vaksne vart sitjande oppe. Det siste eg såg og hørde før eg sovna, var ho mor som sat med salmeboka si og song.

– Eg vakna skremd og forfjamsa ved at eg vart riven or senga og boren av stad. Og då eg rett sansa meg, var eg komen åt kjellaren, der han far og ho mor og alle i

huset stod halvnaakne ikring på blaute jordgolvet. Kvinn-folka anka seg og tuta, og karane var heller bleike og smålátne.

Det hadde gått ei skrede straks ovanfor garden, nokre av husa var visst skamfarne – og ingen kunne vita kva som i neste augneblinken ville henda. For endå Kvåle ligg i livd under Fjeshamaren, seier segna at for to hundre år sidan vart garden riven med av ei snøskrede.

Men sidan om natta var det heiltopp stilt. Og i grålysinga gjekk vi opp att i stova.

Det såg ille ut på bustaden då dagen var komen. Smia var stroken sin veg, govet hadde rive halve fjøstaket av, og endå ei dugeleg flengje av stovetaket; og nevra fór fluksa og fauk i vinden bortetter haugar og dekker.

I grannesokna hadde to gardar og tretten menneske fare ille, spurdest det. Men her i grenda hjå oss var det sjåande til at det hadde gått vonom likare.

Det leid alt fram over dugurd då han Kolbein Hagen kom med bod at Harkahaugen hadde gått ut, og at han Nils, ikkje rettare enn folk visste, hadde vore heime.

Eg vart, der eg sat, som valen over heile kroppen. Å, du Nils, du vesle Nils!

Ein eller to karar frå kvar gard stauka i veg oppetter med reker og grev på akslene. Det var som fælksa krabba meg nedetter ryggen berre eg tenkte på Harkahaugen og han Nils. Men likevel var det meg ikkje råd å vera heime, anna eitkvart dreiv meg av garde. Og så gjekk eg med, eg òg.

Av husa der oppe var ikkje anna å sjå enn einkvan strokken og fjøla som stakk opp or snø-gjørma. Karane

tok til å grava der dei trudde stova hadde stått. Dei nådde òg nedpå, men fann ingen ting anna enn berre tufta.

Ja, så var det uvisst å leita. Dei spreidde seg, gjekk rota og grov i snøen både her og kvar.

Eg følgde han Salamon, eg. - Best som det var han stod og støyrde med reka, der vart eg vár nede i snøen ein snipp av eit grårutut kledeplagg med ein stor blank knapp på.

Og ikkje at eg tok i miss av anten plagget eller knappen. Den trøya hadde i si tid vore mi.

Eg sette i eit skjerande illskrik, og skunda meg ifrå, så fort dei skjelvande knea vann bera meg.

«Her har vi han, karar!» ropa han Salamon.

Og det var han Nils som låg der, ille reidd så det var med nauda han hekk saman, då dei la han over fire bjørkestraurar og bar han imellom seg nedetter.

Han Lars Seim saga sund nokre bord, slo i hop ei kiste og la liket ned i med same. Kle av og fli var uråd, sunslege og brote som det var. Liksveipet - det vart gamleledda mine.

Så spikra dei kista.

Tredje påskedagen kom ho i kyrkjegarden på Uppheim.

- Og så hadde han Fante-Nils fred.